

Štěstí

jako téma současné teologie

ONDŘEJ KOLÁŘ

Karolinum

teologie

Štěstí jako téma současné teologie

Ondřej Kolář

Recenzovali

Mgr. Zdeněk A. Eminger, Th.D.

Mgr. Ondřej Macek, Ph.D.

**Financováno
Evropskou unií**
NextGenerationEU

**Národní
plán
obnovy**

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Publikace byla vydána za podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Národního plánu obnovy v rámci projektu Transformace pro VŠ na UK (reg. č. NPO_UK_MSMT-16602/2022).

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
v edici Teologie
Praha 2024
Obálka Zdeněk Ziegler
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
První vydání

© Univerzita Karlova, 2024

© Ondřej Kolář, 2024

ISBN 978-80-246-5714-1

ISBN 978-80-246-5727-1 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Knihu s díky věnuji své manželce Nelly a dcerám Sofii a Stele.

OBSAH

ÚVOD /9

PŘEDPOKLADY /11

Hermeneutické ujasnění /11

Kontexty teologické rehabilitace štěstí /14

 Orientace na přítomný život /14

 Může na otázku po zdařilém životě odpovědět pouze etika? /17

 Rehabilitace štěstí ve filozofii /18

 Hledání štěstí jako výzva pro teologii /20

Co je štěstí? /21

 Fortuna – Felicitas /22

 Objektivní a subjektivní stránka štěstí /25

 Epizodické štěstí – životní spokojenost /30

 Shrnutí: konec „velkého štěstí“ /32

Štěstí v biblických tradicích /34

 Starý zákon: pozemské štěstí jako dar i úkol /35

 Nový zákon: Ježíš Kristus jako dárce života v hojnosti /38

 Štěstí v perspektivě blízké / vzdálené parúzie /42

Námítky proti teologii štěstí /44

Náběhy k teologii štěstí /52

 Protologický přístup (Dietrich Bonhoeffer) /52

 Soteriologický přístup (Jürgen Moltmann) /56

KONCEPTY A VÝHLEDY /61

Jörg Lauster /61

 Štěstí okamžiku /61

 Zkušenost ospravedlnění /63

 Rehabilitace eudaimonismu? /66

Michael Roth /67

Štěstí jako odevzdanost přítomnosti /67

Víra osvobozující k sebezřeteli a důvěře /69

Příslib života, nebo zaslíbení budoucnosti? /71

Gunda Schneider-Flumeová /73

Nepodmíněná dobrota života /73

Bohem darovaná identita /75

Zdar v lidském životě – bez tyranie? /78

Gisbert Greshake /79

Štěstí v lásce přijímané a darované /80

Špása jako dovršení i kritika pozemského štěstí /83

Ralf Miggelbrink /85

Zpochybnění tradičního pojmu Boží prozřetelnosti /86

Štěstí jako důsledek lidské odpovědi na Boží volání /87

Závěrečné úvahy /89

Touha po štěstí a její eschatologické naplnění /89

Štěstí a lidské jednání /91

Požehnané lidské dílo /93

Úsilí o vlastní štěstí /97

Tři dimenze štěstí /99

Křesťanská víra a „umění žít“ /101

Literatura /106

Summary /112

Zusammenfassung /114

ÚVOD

Předmětem této studie je téma, které v dějinách křesťanské teologie prošlo pozoruhodným vývojem. Na rozdíl od tradičních teologických traktátů, které mají své pevné kořeny v bibli, a jejichž místo v rámci křesťanské nauky proto nebylo nikdy zpochybnováno, nemá štěstí v teologii své domovské právo.¹ Teologická recepce antického myšlení zajistila tématu štěstí trvalejší místo v patristice a později ve středověké teologii. Současně se ale již v prvních staletích teologického myšlení objevuje námitka, že je představa pozemského naplnění filozofickým importem a cizorodým prvkem, protože pravé štěstí lze najít teprve ve věčném životě. Od reformace se zejména v protestantské teologii prosazuje nedůvěra vůči teologickému zhodnocení štěstí, která přetrvala téměř až do konce minulého století.² Teprve v posledních desetiletích jsme svědky oživeného teologického zájmu o štěstí a vznikají i první soustavnější pojednání, která se pokoušejí o specificky teologické uchopení této problematiky. Poněkud odlišná situace panovala v teologii katolické, kde díky živému dědictví Tomáše Akvinského³ téma štěstí nikdy zcela neupadlo v zapomnění, avšak i tam bylo dlouhou dobu spíš na okraji zájmu, z něhož se až nyní dostává opět do popředí. Přetrvávající rozpaky nad teologickou relevancí štěstí nemohou zastřít skutečnost, že touha po štěstí je – bez ohledu na jeho druhotnou filozofickou či teologickou reflexi – základní lidskou daností, které se křesťanská víra těžko může vyhnout a předstírat, že se jí netýká. Odpovědi na otázku, v čem štěstí spočívá, se od sebe jistě diametrálně

1/ Neukotvenost tématu štěstí a jeho fluktuaci mezi různými teologickým disciplínami zohledňuje i tato práce, která je sice systematickoteologická, ale přesahuje také do teologické etiky, praktické teologie a filozofie.

2/ Je příznačné, že do mnohosvazkové *Theologische Realenzyklopädie* se štěstí jako samostatné heslo ještě nedostalo a v rejstříku se zmiňuje pouze šestkrát. – *TRE, Gesamtregister, I. Bibelstellen, Orte, Sachen*, ed. Gerhard Müller et al., Berlin – New York 2006, s. 546.

3/ Srv. k tomu Otto Hermann Pesch: *Das Streben nach der beatitudo bei Thomas von Aquin im Kontext seiner Theologie*, *Freiburger Zeitschrift für Philosophie und Theologie* 52 (2005), s. 427–453.

liší, avšak samotný fenomén hledání zdařilého života je nepochybně antropologickou konstantou.

V této práci se zaměřím na nové snahy o teologii štěstí v německém jazykovém prostoru, kde – na rozdíl například od anglosaského prostředí⁴ – k přerušení teologické i filozofické tradice reflexe o štěstí došlo obzvlášť výrazně. Pokusím se je zasadit do současného myšlenkového a duchovního kontextu a ukázat, v čem se rozcházejí s klasickými teoriemi štěstí a jdou vlastními, ještě nevyšlapanými cestami. Již nyní je nutné předeslat, že navzdory mnoha pozoruhodným výsledkům je teologie vzhledem k obrovské dějinné cézuře zatím ještě ve stadiu mapování dosud ne zcela probádaného terénu. Proto v této studii nejen zhodnotím přednosti a rizika těchto teologických koncepcí, ale také nastíním další směr, kterým by se teologické úvahy o štěstí mohly dále ubírat.

4/ V anglosaské filozofické i obecně kulturní tradici se s pojmem štěstí běžně pracovalo a dostalo se i do Deklarace nezávislosti USA z roku 1776 („pursuit of happiness“). Německé prostředí bylo v tomto ohledu na dlouho zablokováno v důsledku vlivného Kantova odmítnutí eudaimonismu. – Johann Hinrich Claussen: *Glück und Gegenglück. Philosophische und theologische Variationen über einen alltäglichen Begriff*, Tübingen 2005, s. 7.

PŘEDPOKLADY

Hermeneutické ujasnění

Přerušená kontinuita v teologickém vývoji s sebou nutně nese značnou terminologickou nejasnost. Navíc obecně platí, že všechny důležité teologické pojmy prodělaly v průběhu dějin menší či větší sémantické posuny a musely být ve změněných společenských a myšlenkových kontextech často redefinovány. V případě štěstí je ovšem terminologická otázka fundamentální, protože předurčuje způsob, jak teologie toto téma vůbec uchopí a bude ho promýšlet.

Nejprve je zapotřebí položit otázku: Je vůbec nezbytné vypracovat specificky teologický pojem štěstí? Nestačí jednoduše vyjít z profánního užití tohoto slova a poté k němu teprve zaujmout teologické stanovisko? Když se rozhodneme takto postupovat, narazíme na skutečnost, že i v běžném jazyce má štěstí mnoho významových odstínů a konotací a o jednotném užití nemůže být řeč. Které z různých pojetí či zkušeností štěstí bychom měli zvolit za východisko další reflexe? Stejnou otázku je nutné položit i v případě, že se rozhodneme převzít definici štěstí z jiných disciplín, například z filozofie, psychologie či jiných věd o člověku. Připomeňme si, že to byla právě filozofie, která v minulosti různé klíčové pojmy vypracovala a „připravila“, takže po nich teologie mohla vděčně sáhnout a případně je modifikovat pro svou potřebu. V problematice štěstí ovšem filozofie příliš nápomocná být nemůže, protože její vývoj byl v posledních staletích analogický tomu teologickému. Navzdory tomu, že byla v antické době považována přímo za nástroj k dosažení blaženého života,⁵ v novověku se – nejen v důsledku Kantova striktního

5/ „Filosofie tedy, jak se zdá, poskytuje slasti podivuhodné čistoty a trvalosti“ – Aristoteles: *Etika Nikomachova*, přel. Antonín Kříž, Praha 1937, s. 243. Srv. také Malte Hossenfelder: *Philosophie als Lehre vom glücklichen Leben. Antiker und neuzeitlicher Glücksbegriff*, in: *Glück und Zufriedenheit. Ein Symposium*, ed. Alfred Bellebaum, Opladen 1992, s. 13–31.